

PG

P4 64

573 041 19 3

1201

NZ4

ИНСТИТУТ ЗА СРПСКОХРВАТСКИ ЈЕЗИК

Nas Jezik

The University
of Michigan
Periodical
Reading Room

НАШ ЈЕЗИК

НОВА СЕРИЈА

Књига XIX, св. 2—3

БЕОГРАД, 1972.

САДРЖАЈ

	Стр.
1) Бранислав Милановић, Глаголи на -ати са двојаким презентском основном	69—181
2) М. Павловић, Семантичке девијације и интерференције	119—134
3) М. Стевановић, С маргина двају прилога из два часописа	134—141
4) Берислав М. Николић, Основни принципи творбе речи у савременом српскохрватском књижевном језику (наставак)	142—154
5) Љубомир Поповић, О начинским реченицама са везником (а) да	155—164
6) М. Стевановић, Око облика допуне једног израза из правне терминологије	165—169
7) Д. Г. Премк, Приступ обради падежних синтагми у средњој школи (наставак)	170—180
8) Језичке поуке	181—187

УРЕБУЈЕ ОДБОР

Одговорни уредник МИХАИЛО СТЕВАНОВИЋ
Секретар Уређивачког одбора др Живојин Станојчић

БЕОГРАД
1972.

Штампа: Издавачка установа „Научно дело” — Београд,
Вука Караџића 5

ОКО ОБЛИКА ДОПУНЕ ЈЕДНОГ ИЗРАЗА ИЗ ПРАВНЕ ТЕРМИНОЛОГИЈЕ

Више пута смо били у прилици да с правним стручњацима расправљамо о облику допуне израза *имати право* и да водимо спор око тога да ли овај израз треба, како ми сматрамо, допуњавати увек обликом акузатива с предлогом *на* или онако како мисле правни стручњаци, који кажу да је тај израз исправно допуњавати на два начина: онако како је у правној литератури уобичајено — обликом акузатива само ако се израз односи на још неостварено право, које се настоји добити, и обликом локатива, опет с предлогом *на* дакако, уколико је реч о праву које се ужива.

И доиста се у употреби среће двојак облик те синтаксичке јединице. Примере за ово нећемо наводити из правне литературе, у којој се, претпостављамо, писци држе утврђених калупа и допуштамо да не греше, иако је то очевидно тешко веровати, јер је за нас ту доиста у питању калуп, вештачки исконструисано, а не на природи језика засновано и по језичком осећању изведено правило. Као доказом за ово послужимо се текућом свакодневном праксом и употребом двојаког облика речене допуне и од стране лица правне струке и у тој јавној служби. Тако у једном великом београдском дневнику у рубрици „Ви питате“ читамо:

Треба да изгубите право на стан...;

Не би имала право на тај стан;

Да ли човек може да стекне право на мом стану?

Оба брачна друга су носиоци права на стану у коме станују.

Садашњи муж ваше станарке носилац је станарског права на стану.

Дакле: и *право на стан* и *право на стану*. А не треба помислити да то од два лица, лица које пита и оног што му одговара, једно употребљава облик акузатива, а друго локатива. И само једно лице употребило је оба облика. Али не онако како правна фразеологија — биће тачније рећи него терминологија — прописује. И то свакако изазива извесно изненађење, утолико веће што управо правни стручњак (Ми претпостављамо да је угледни наш дневник морао ангажовати само компетентно лице да даје тумачења законски сложених случајева) именици *право* узима за допуну и облик акузатива и облик локатива, али не онако како се у правној струци сматра да је правилно, већ час каже *Треба да изгубите право на стан*, онако како је, по нашем мишљењу, једино исправно говорити и писати — с обликом акузатива у допуни именици *право*. Али се правници противе таквој употреби, и по њихову тумачењу овде би правилно било казати *право на стану*, јер је реч о праву које се има. Ово мислимо зато што се не може изгубити оно што се још нема.

У четвртном (*Оба брачна друга су носиоци права на стану у коме станују*) и петом (*Садашњи муж ваше супруге носилац је права на стану*) примеру правни стручњак зна како је у правној фразеологији прописано да се употребљава облик допуне именици *право*. Он то, видимо, зна у једном, два и вероватно у више случајева, али то не држи увек на памети. Ово закључујемо по облику првог примера, у коме није употребљен облик локатива већ облик акузатива, иако се у њему говори о праву које се поседује. И за нас је баш ова околност што и правници када сметну с ума како је прописано у њиховој струци, па спонтано употребе фразу, истој дају облик који природа језика налаже.

Ми не кажемо да је ирелевантно оно што о овоме питању мисле правни стручњаци, што је ушло у правну праксу и што се употребљава у правној литератури. Ми разумемо и правнике што се питају ко може да мења оно што је уобичајено у тој

пракси и тој литератури. Али је ред да и они размисле с колико права извесни од њих могу тврдити да нико осим њих нема права преиначавати терминологију и фразеологију њихове струке, па макар да је нешто и наопако прихваћено у њој. Ми у свакоме случају имамо право, а и дужност нам је указати на то да је овде усвојено нешто што нема основа у природи језика. И поуздано можемо тврдити да је неко од правника некада, свакако погрешним интерпретацијама, озаконио једну бесмислицу и убедио друге да је неопходан двојак облик израза *право на нешто* и *право на нечему*, јер је потребно правити разлику између права које се тражи и онога које се поседује. Зато је тако у правној служби и усвојено, и одатле је то ушло у правну литературу. Међутим, многи од правника који су се иначе спорили с нама доказујући да су исправни двојаки облици допуне именице *право*, према томе да ли се ова реч односи на оно што се *мисли* тек остварити или на право које се поседује — у спору су нам признавали да су и сами, док су научили „како је правилно“, употребљавали искључиво израз *право на нешто*, без обзира на то да ли се то право тражи или се ужива. И то је сасвим тачно, јер само тако народ говори. И то не народ овог или оног краја, већ народ у целини, у свим крајевима и свим срединама где год се српскохрватским језиком говори. А и народ, а не само правници, осећа разлику између још неоствареног права које мисли да му припада и онога што је већ стечено. Али он ту разлику означава другим језичким средствима. Уосталом, нико од нас, па ни правници, друкчијим обликом допуне не означава разлику између *вере у победу* при ступању у борбу за њу и *вере у победу* када је она већ извојевана, иако је у првом случају победа стоји пред нама само као могућност, а у другоме је — стварност. Аналогно тумачењу правника о исправности двојаког облика имена који у нашем изразу допуњава *право*, имало би се *веровати у победу* само у првоме случају, а у другом би требало сматрати да је исправно говорити и писати само *верујем у победи*. А то се сигурно нигде неће чути.

За нас, и за наш народ у целини, једнако је исправно казати да неко има *право на накнаду штете* и онда кад тај тражи

да ту накнаду оствари и када ју је већ остварио. Ни у овоме последњем случају сигурно нико, осим можда учених правника, неће рећи да *има право на накнади штете*. А ни за нечијег наследника — да *има право на имању* онога кога наслеђује и када то право већ увелико ужива. Једнако је исправно рећи: *Сваки задругар има право на окућницу*, како за онога који је ту окућницу наследио од предака, увек је имао и има је, — као год и за задругара који окућнице није имао него треба тек да је стекне. Ни онда нико од нас, а „ми” смо овде цео народ, дакако, опет са изузетком учених правника, не говори (нити пише) друкчије него: *Има право на наслеђено имање с којег збира плодове* и *Има право на окућницу* и онај који без ње никад није био. нити је ни у тренутку када се констатује да има право на њу. А једнако са службеницима који су по годинама и после испуњеног службеничког стажа стекли *право на пензију*, — сваки ће пензионер уколико није из правничких редова рећи: „*Право на пензију коју сам поште- ним радом стекао не може ми нико одузети*”.

Занимљиво би било знати откад су се правници у овоме питању разишли с народом и ко је од њих први учинио овај грех. Ми нисмо успели да се обавестимо о томе из богате иначе речничке грађе која нам у Одељењу за израду Речника у Институту за српскохрватски језик стоји на располагању и у којој смо нашли петнаестак примера с овим изразом. У свим примерима, узетим из извора везаних за време од последњих 120 година, име допуне именице *право* стоји у акузативу, а нема ни једног јединог међу њима у коме би се она допуњавала обликом локатива. У више случајева, истина, ни по прописима које дају правници, не бисмо очекивали ништа друго осим онога што налазимо у примерима: *Онда набављач има право на намирење пре свију других* (др. Ст. Вељковић, Објашњења Трговачког законика за Књажевство Србију, стр. 237. Београд 1866). — *Ушли смо у светски рат... да бисмо извојевали себи право на живот* (Д. Васић, Утуљена кандила 1922, стр. VI). — *Учесници имају право на путне трошкове* (За-

кон о народним школама 1930, стр. 71). — Док се на једној страни у Аустро-Угарској признавало право на живот (Хрватско коло XVII, 150, 1934) итд., јер је у њима реч о праву које тек треба стећи. Осим овога у примерима из речника налазимо као једно значење латинске именице *connubium* — право на брак (у Латинско-српском речнику Ј. Борђевића, стр. 328). Латински израз *ius ad rem* у *Juridisch-politische Terminologie für die slavischen* (Wien 1853) на стр. 294. даје се с преводом *право на ствар*. А ни из ових ни из других приручника ове врсте није дат ни један случај употребе допуне у облику локатива. Што је најкарактеристичније у поменутој грађи нашли смо и примере: *То се даље показује из тога обим права на заступање* (Др Ст. Вељковић, Објашњење Трговачког законика за Књажевство Србију. Београд 1966, стр. 142). — *Психологија, вели Спенсер, има... више права на име оделите науке од сваке остале науке* (М. Вујић, Философија 1879, стр. 60). — *Сва ова законска наређења створила су удови тако звано преимућно право на уживање имања мужевљева* (Нова збирка начелних одлука одељења и опшгих седница Касационог суда 1894, стр. 32). — *Чифчије (су)... испустиле своја држатељска права на агинско добро* (Српска ријеч 1920, стр. 203/1). Иако се говори о праву које се поседује, опет је облик допуне те именице акузатив, а не локатив. И о спонтаној употреби овога последњег облика не може бити речи уколико водимо рачуна о природи језика. А она је увек изнад вештачки сконструисаних правила. О томе треба да воде рачуна сви кодификатори терминологија и фразеологија посебних грана науке и технике, свакодневне праксе и друштвеног живота.

М. Стевановић